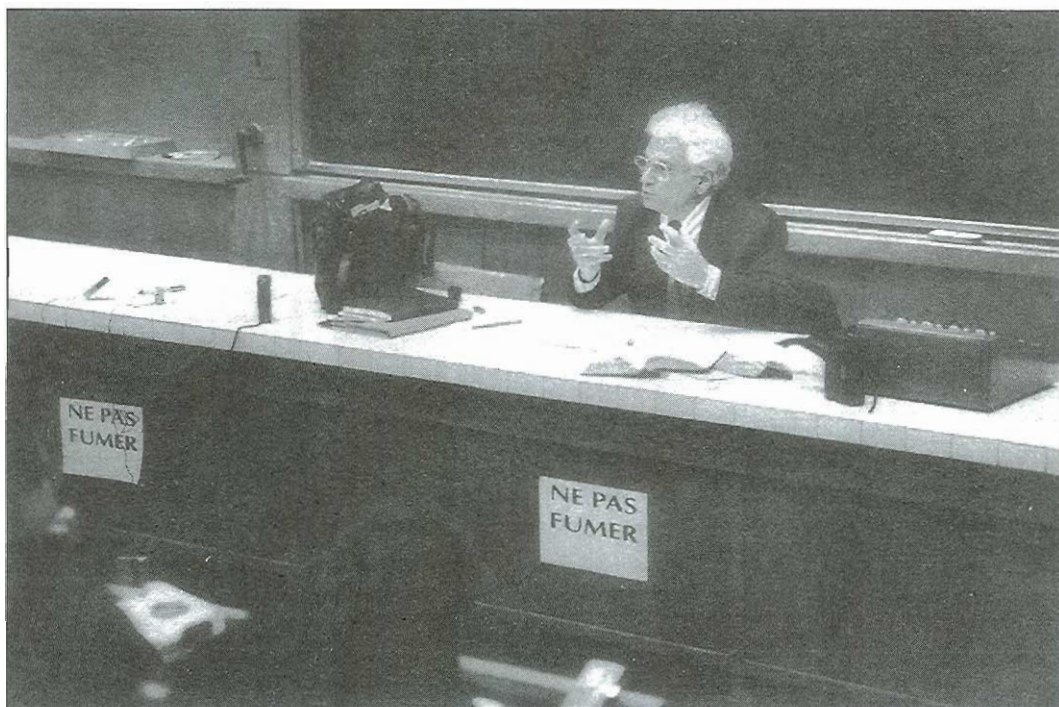

Πλήγματα κεραυνού

του
Ρίτσαρντ Κλάιν

Χθες, στο σεμινάριό του ο Ντεριντά χρησιμοποίησε μια ασυνήθιστη λέξη για να αποδώσει το συγκλονισμό που προκαλούν ορισμένα είδη παράδοξου λόγου, τα οποία κινούνται στα όρια της ψύχωσης. Είπε λοιπόν ότι ο λόγος αυτός προκαλεί ορισμένες φορές μία «κατακρήμιση». Τον τεχνικό αυτό όρο τον γνωρίζει από προσωπική εμπειρία. Όπως αφηγήθηκε, μια φορά στα νιάτα του κατέβηκε από περιέργεια σε ένα ανθρακωρυχείο. Στις υπόγειες στοές, έμαθε από τους ανθρακωρύχους ότι η ανατίναξη του ξύλινου σκελετού που στηρίζει τη στοά, όταν έχει πλέον εξορυχθεί όλος ο άνθρακας, ονομάζεται κατακρήμιση. «Κατακρήμιση» ονομάζεται επίσης και η ανατίναξη με εκρηκτικά των θεμελίων και των υποστηρίγμάτων ενός εργοταξίου. Το θέμα της λέξης¹ αποδίδει τον δαιμονισμένο θόρυβο, το βίαιο πλήγμα του κεραυνού που αστράφτει σε έναν υπόγειο ουρανό. Ο Ντεριντά απέδωσε, κατ' επέκταση, με τη λέξη «κατακρήμιση» τον αντίκτυπο που έχει ένας συγκεκριμένος τύπος θεωρητικού λόγου, ο οποίος παρουσιάζεται σαφώς ως ψυχωτικός. Αναφέρθηκε, λόγου χάριν, σε ορισμένα ηδαιτέρως παράλογα κείμενα του Αρτό, στα οποία ο Αρτό εκθέτει επιχειρήματα, παρουσιάζει γενικές κατηγορίες και αφηρημένες έννοιες με φαινομενική συνάφεια και ακρίβεια, ενώ στην πραγματικότητα το νόημα πολύ γρήγορα αναιρείται και ακυρώνεται διαρκώς, μέσα στον καταγιοσμό των αντιφατικών εκφράσεων και τις ξαφνικές ανατροπές της αφηρημένης σύνταξης. Μέσα σ' αυτή τη θύελλα ασάφειας και σύγχυσης, ξεχωρίζουν, στιγμές-στιγμές, κάποιες αναλαμπές διαύγειας, οι οποίες όσο πιο σπάνιες τόσο και πιο διαφωτιστικές είναι. Αυτές τις φευγαλέες στιγμές, δεν αισθάνεται κανείς απλώς ότι επιτέλους κατάλαβε κάτι, αλλά καταλαβαίνει ότι του δίνεται η δυνατότητα να σκεφτεί κατά τρόπο διαφορετικό. Η συνειδητοποίηση αυτή μπορεί να είναι βαθύτατα ανατρεπτική, μπορεί να καταστρέψει ορισμένες από τις λογικές

προτάσεις και κάποιους από τους γραμματικούς κανόνες που διέπουν συνήθως τη σκέψη μας: αυτό είναι η «κατακρήμνιση».

Στη συνέχεια, κι ενώ όλοι νομίζαμε ότι το σεμινάριο έχει τελειώσει, ο Ντεριντά πρόσθεσε δυο λόγια. Ειρωνικά, με κάποια σεμνότητα, πρόσθεσε ότι γνωρίζει πολύ καλά πως και ο δικός του λόγος προκαλεί στο ακροατήριο σύγχυση και αμηχανία. Κάποιες φορές μάλιστα, λόγω των δυσκολιών που παρουσιάζουν ορισμένα κείμενα, λόγω της σιβυλλικής ασάφειας ορισμένων χωρίων, ο λόγος του δίνει την εντύπωση ότι κινείται επίσης στα όρια της ψύχωσης. Δεν χρειάζεται να γνωρίζει κανείς με ακρίβεια τι σημαίνει ψύχωση (εξούλητου είναι πολύ αμφίβολο πόσοι το γνωρίζουν) για να χαρακτηρίσει ως ψυχωτικό το λόγο αυτό· η ψύχωση αποδίδει την υπέρβαση των εσχάτων ορίων του κατανοητού ή, ακόμα καλύτερα, την περαιτέρω διεύρυνσή τους, την οποία πραγματοποιεί ο λόγος αυτός. Διότι η εννοιαθολογική συσκότιση και η ρητορική δυσχερεία, ορισμένες φορές, δεν είναι επιτήδευση απλά αναγκαιότητα. Μόνο διαβάζοντας ξανά και ξανά τα κείμενα αυτά του Ντεριντά, καταφέρνει κανείς στο τέλος να αντιληφθεί το νόημα των λεγομένων του και την κομψότητα της συνάρθρωσής τους. Εκείνες τις στιγμές κατανοεί κανείς ότι έχει μάθει κάτι καινούριο, ή ότι έχει μάθει να αναγνωρίζει αυτό που ασσφώς ήδη γνώριζε, χωρίς να το ξέριε.

Την κατακρήμνιση αυτή την αισθάνθηκα για πρώτη φορά πριν από είκοσι χρόνια, σε ένα σεμινάριο στη Βαλτιμόρη. Ίσως να επρόκειτο πολύ απλά για ένα κεραυνοβόλο αίσθημα. Ο Ντεριντά, όληωστε, είναι ένας άντρας γοητευτικός: στιβαρό παράστημα, πλούσια κόμη, χαμόγελο στα χείλη, λεπτές αρθρώσεις, βλέμμα υπέροχο, σοβαρό μαζί και πνευματώδες – για να μην αναφερθούμε στη φωνή του, η οποία, μελωδικότατη, πυρπολεί με τις αληγρινές της αποχρώσεις τα στεγνά και τυπικά επιχειρήματα. Το παράδοξο είναι ότι ο ίδιος ο Ντεριντά δίδαξε σε γενιές φοιτητών τη δυσπιστία για τις παγίδες της παρουσίας και για τις θεληκτικές ψευδαισθήσεις που γεννά μια φωνή. Διότι η αποδόμηση, πολύ συχνά, είναι η κριτική της χάριτος, του φυσιοφικού κύρους που προσδίδεται στην έννοια και την αξία της παρουσίας· όπως επίσης κρίνει τον φωνο-κεντρισμό, τα γοητευτικά τερτίπια της φωνής, που αναδεικνύονται με την παρουσία.

Πράγματι, στο σεμινάριο του Ντεριντά, το κέντρο της διδασκαλίας συνεχώς μετατίθεται. Είναι ένας από τους ελάχιστους καθηγητές, ίσως ο μοναδικός, που φέρνει κάθε φορά στην αίθουσα ένα ολοκληρωμένο και καθοδουημένο κείμενο, το οποίο διαβάζει επί μήνες. Συχνά τα κείμενα των σεμιναρίων αυτών έχουν ενταχθεί ως κεφάλαια σε κάποιο από τα σαράντα βιβλία του. Συνήθως, όμως, παραμένουν ανέκδοτα, είναι απλής παιδα-

γωγικές ασκήσεις που επινοήθηκαν κατά περίπτωση, με θέματα ανάλογα κάθε φορά με την ύλη του διαγωνισμού καθηγητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Προσέρχεται λοιπόν κανείς για πρώτη φορά στο σεμινάριο του Ντεριντά, αφού έχει παλέψει για πολύ καιρό τις δυσκολίες των κειμένων του, με την ελπίδα να τον ακούσει διά ζώσης και να τον καταλάβει καλύτερα. Και συναντά έναν κύριο που διαβάζει, ήρεμα, ένα άηλο κείμενο, εξίσου δυσνόητο. Η χάρις, εάν δεχτούμε ότι υπάρχει, δεν μεταδίδεται με τον αυθορμητισμό της φωνής του αληθιά με τη μελωδικότητα που η φωνή του χαρίζει στη γραφή. Διαβάζοντας, κατά τρόπο αποηλύτως αντισωκρατικό, το μάθημά του, αποστασιοποιείται από τον φιλοσοφικό ερωτισμό, σαν αυτόν που αναπτύσσει, για παράδειγμα, ο Αλκibiάδης στο *Συμπόσιο*, ο οποίος ταυτίζει τον έρωτα προς το δάσκαλο με τον έρωτα της σοφίας. Όταν το γραπτό κείμενο διαβάζεται μεγαλύτερα φωνά, δημιουργεί ανάμεσα στο δάσκαλο και το ακροατήριό του μια καθηπροαίρετη αληθιά απρόσωπη απόσταση, παρεμβάλλει μια εισησιμότητα, έναν τυπικό μηχανισμό, που αποτελεί το πραγματικό θέμα

του σεμιναρίου. Διότι και η ίδια η αποδόμηση είναι ένας μηχανισμός, μια κατευθυνόμενη δύναμη, υπό την έννοια μίας ασυνήθιστης λογικής ή γραμματικής, που επιτρέπει τη σύνψη απροσδόκτων σχέσεων και τη διάλυση των συμβατικών δεσμών. Τα κείμενα του Ντεριντά, όπως και άλλα σπουδαία κείμενα της σύγχρονης φιλοσοφίας, του Χάιντεγκερ για παράδειγμα ή του Βίτγκενσταϊν, όταν τα ξαναδιαβάζουμε προσεκτικά, εισχωρούν στο νου μας κι αληθίζουν τη λειτουργία του, επιβάλλουν στη σκέψη μας έναν άηλο ρυθμό, τον οποίο οιγά-οιγά ακοιουθούμε, με τον τρόπο που μαθαίνουμε οιγά-οιγά έναν καινούριο χορό. Η δύναμη αυτού του μηχανισμού σκέψης, η οποία μεταδίδεται γραπτά, αποτελεί τη σημαντικότερη προσφορά του Ντεριντά ως δασκάλου.

Στο σεμινάριό του, όμως, ο Ντεριντά ενσαρκώνει και ένα άηλο πρόσωπο, έναν άηλο ρόλο καλύτερα: φορά το προσωπίο του ποιημιστή. Στο σεμινάριό του νιώθει κανείς τη μαχητική ορμή της αποδόμησης, η οποία κηρύσσει διά της κριτικής τον πόλεμο στις συμβατικές ιε-

ραρχήσεις της δυτικής σκέψης. Τα γραπτά του Ντεριντά διαφοροποιούνται μονίμως και ανοικτά πολλές φορές από άλλους τρόπους σκέψης και έκφρασης, κυρίως από εκείνους τους τρόπους των οποίων την ψευδαίσθηση, την αυταρέσκεια και το ψέμα καταδεικνύουν. Ο Ντεριντά, ωστόσο, δεν αναφέρεται τόσο στα σφάλματα αυτών των παραδοσιακών θεωρήσεων, όσο στις συνέπειές τους, που κινούνται από την απλή εξαπάτηση έως τις πολιτικές χειραγώγησης. Πάντως, είναι γεγονός ότι ο

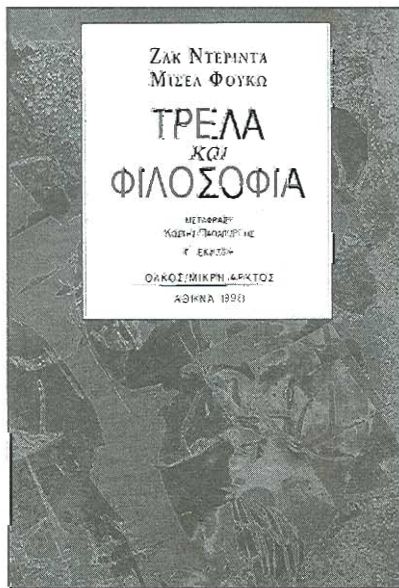
Ντεριντά δίνει τη μάχη ενάντια σε όλες αυτές τις παραδεδομένες ιδεολογίες με τη μεγαλύτερη δυνατή αβρότητα. Με ευγένεια η οποία αγγίζει τα όρια του ιπποτισμού, ο Ντεριντά παραχωρεί δημοσίως στους εχθρούς και τους επικριτές του το πρόνομο των αμφιβολιών. Παρουσιάζει τα επιχειρήματα των άλλων ήες και τα έχει κι ο ίδιος ενστερνιστεί εδώ και πολύ καιρό: τους προσδίδει δύναμη, τα ακονίζει, τα κάνει πιο πειστικά από τα ίδια τους τα πρωτότυπα, υπογραμμίζοντας τα πιο αποτελεσματικά τους σημεία. Η ευγένεια αυτή, όμως, δεν αμβλύνει ποτέ την ειλικρίνεια της επίθεσης ή της απειθείσης, η οποία είναι, όταν έρχεται, άγρια, σκλη-

ρά αποτελεσματική, αποφασιστική. Ο σκληρός αγώνας, στον οποίο με μεγαλοπρέπεια αποδύεται ο Ντεριντά στο σεμινάριό του και στον οποίο διακυβεύονται θεμελιακά για τη σκέψη ζητήματα, τόσο σημαντικά που να τίθεται υπό επαναδιαπραγμάτευση η ίδια η μορφή του κοινού μας μέλλοντος – η ίδια η δυνατότητα ύπαρξης του μέλλοντος –, είναι και η κύρια πηγή απόληυσης για το ακροατήριό του.

Απόδοση: Τίτικα Δημητρούλια

Σημειώσεις

1. Ο Ρ. Κλάιν χρησιμοποιεί στο κείμενό του ένα λογοπαίγνιο βασισμένο στη λέξη *foundryage*, που χρησιμοποιήσε ο Ντεριντά. Στον τίτλο του κειμένου, στην τελευταία αυτή πρόταση της πρώτης παραγράφου αληθιά και στη συνέχεια όταν μιλά για την πρώτη του συνάντηση με τον Ντεριντά, ο συγγραφέας παίζει με το θέμα και την ποιησιμιά του κεραυνού. Δυστυχώς, στο ελληνικό κείμενο το λογοπαίγνιο δεν μπόρεσε να διατηρηθεί παρά ως υπαινιγμός.

Διαβάζω

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 397
ΙΟΥΝΙΟΣ 1999
ΔΡΧ. 1.800

ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ ΠΟΘΕΙΣΗΣ

Έλληνες και Βαλκάνιοι

ΞΕΝΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ο ψυχρός πόλεμος στο προσκήνιο
Πόλεμος και φιλελευθερισμός

ΡΕΠΟΡΤΑΖ

Μετάλλια
σε Εκδότες
και Βιβλιοπώλες

ΖΑΚ ΝΤΕΡΙΝΤΑ